

ศึกษาวิเคราะห์คุณลักษณะของกัลยาณมิตรในทุตติยอัปปมาทสูตร

An Analytical Study of the Qualities of a Good Friend (Kalyāṇamitta) in the Dutiyaṇṇamitta Sutta

¹พระอธิการวรเชต ขนติวโร (สร้อยเพชร), พระครูสิริรัตนบัณฑิต, พระมหาวยงยุทธ อธิธมโม

¹Phraathikarn Worachet Khantivaro (Soipeth), Phrakhrusirirattanabundit,

Phramaha Yongyut Dhiradhammo

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹Corresponding Author's Email: kantivaronama@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์คุณลักษณะของกัลยาณมิตรในทุตติยอัปปมาทสูตร” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ 1) เพื่อศึกษาโครงสร้างและสาระสำคัญของคุณลักษณะของกัลยาณมิตรในทุตติยอัปปมาทสูตร 2) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของกัลยาณมิตรดี, สหายดี, เพื่อนดีในทุตติยอัปปมาทสูตร 3) วิเคราะห์คุณลักษณะของกัลยาณมิตรดี, สหายดี, เพื่อนดี, ตามแนวทางในทุตติยอัปปมาทสูตร การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบเอกสาร ที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูล คือพระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือและงานวิทยานิพนธ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระสูตรนี้

ผลการวิจัยพบว่าทุตติยอัปปมาทสูตรนี้ เป็นพระสูตรที่ปรากฏอยู่ใน พระไตรปิฎกเล่มที่ 15 ทุตติยอัปปมาทสูตรเป็นสูตรที่ 8 ของวรรคนี้ พระสูตรต้นตอปิฎกเล่มที่ 7 สังยุตตนิกาย สคาถวรรค มีโครงสร้างประกอบด้วยบทสนทนาระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระเจ้าปเสนทิโกศล ว่าด้วยการเลือกคบกัลยาณมิตร, พระพุทธองค์ให้ความสำคัญกับกัลยาณมิตรตรัสว่า “ความเป็นผู้มีมิตรดี, มีสหายดี, มีเพื่อนดี, เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดภิกษุผู้มีมิตรดี, สหายดี, เพื่อนดี, จักทำพรหมจรรย์และอริยมรรคมีองค์ 8 ให้เต็มบริบูรณ์ และให้อาศัยธรรมคือความไม่ประมาท เมื่อมรรคมีองค์ 8 เต็มบริบูรณ์องค์ปัญญาเป็นเครื่องประหารกิเลสย่อมบังเกิดอยู่จบพรหมจรรย์ถึงความพ้นทุกข์

ผลการวิจัยยังพบอีกว่าความหมายของมิตร มี 3 ประการ 1) ความหมายตาม ศัพท์ ได้แก่ มิตระ หมายถึง ผู้มีความเมตตา 2) ความหมายที่คนทั่วไปเข้าใจ มี 3 คำคือ มิตรดี, สหายดี, เพื่อนดี, เกล, ผู้ที่ทำอะไรถูกใจตน, ผู้ที่คบกันนานก็ยิ่งมีความรักต่อกันไม่เปลี่ยนแปลง, ผู้ที่คบกันโดยไม่เลือกชนชั้น, ชาติ, ศาสนา, เพศ, วรรณะ, เป็นต้น 3) ความหมายขยาย เป็นความหมายไม่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคลแต่ขยายไปถึงการสื่อสารข้อมูล สิ่งแวดล้อม องค์ความรู้ต่าง ๆ ถ้าเลือกสื่อ หรืออยู่ในสิ่งแวดล้อมไม่ดี จะทำให้ตนเสื่อมเสียไปด้วย ถ้าเลือกสิ่งแวดล้อมที่ดี จะทำให้ชีวิตพัฒนาการไปในทางที่ดีได้ แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะกัลยาณมิตรในทุตติยอัปปมาทสูตร มิตรมีความสำคัญต่อทุกคน, พระพุทธศาสนาตระหนักถึงเรื่องนี้ เพราะมนุษย์ไม่สามารถอยู่โดดเดี่ยว จำเป็นจะต้องคบหาสมาคมกันเป็นมิตรภาพ เพื่อช่วยเหลือการงาน หรือปรึกษาปัญหาต่างๆ ร่วมกัน ถ้าเลือกคบคนดี ก็จะทำให้เรามีชีวิตที่พัฒนาไปในทางที่ดี ถ้าคบกับคนไม่ดี ก็จะทำให้ชีวิตมีแต่ความตกต่ำ เสียหาย ท่านจึงแบ่งประเภทของมิตรเป็น 2 คือ 1) มิตรแท้ เป็นมิตรที่มีความจริงใจ ควรคบหาสมาคมมีแต่ประโยชน์และเจริญรุ่งเรือง 2) มิตรเทียม เป็นมิตรที่ไม่ควร

คบหาสมาคมมีแต่โทษคบแล้วตกต่ำมีแต่ความเสื่อมและวิบัติเสียหาย ในปัจจุบันนานาประเทศจะมีสถานทูตของตนเองอยู่ทั่วโลก

จากการวิเคราะห์คุณลักษณะของกัลยาณมิตรในทุติยอัปมาทสูตร พบว่ากัลยาณมิตรมีบทบาทในการส่งเสริมการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 และทำให้ พ้นจาก ชาติ, ชรา, มรณะ, โศก, ปรีทเว, อุปายาสะได้ โดยมีความไม่ประมาทเป็นหลักสำคัญ และยังพบอีกว่า ช่องทางในการคบมิตรในทางพระพุทธศาสนา คือ หลักมงคลสูตร ในมงคลข้อที่ 1 คือ ไม่คบคนพาล และเลือกคบบัณฑิต, และหลักการคบมิตรในศีลธรรม 6 หลักการคบมิตรในสังคัลกะสูตร และหลักธรรมที่ควรปฏิบัติเพื่อให้มีกัลยาณมิตรมากคือ สังคหะวัตถุ เป็นต้น

คำสำคัญ : ศึกษาวิเคราะห์, กัลยาณมิตร, ทุติยอัปมาทสูตร

Abstract

This research has three of objectives namely, 1) to study the structure and essential content of the qualities of a good friend (Kalyāṇamitta) in the Dutiyappamāda Sutta, 2) to study the concepts of a good friend and good companion in the Dutiyappamāda Sutta, and 3) to analyze the qualities of a good friend, good companion, and good associate according to the Dutiyappamāda Sutta. This study is qualitative research using documentary research methodology, in which the researcher conducted studies and investigations from data sources including the Tipiṭaka, Commentaries, books, and academic theses related to this sutta.

The result of the research found that the Dutiyappamāda Sutta is found in Volume 15 of the Tipiṭaka, as the Eighth Discourse in this section of the Saṃyutta Nikāya, Sagāthāvagga, Volume 7 of the Sutta Piṭaka. The structure of the Sutta consists of a dialogue between the Lord Buddha and King Pasenadi of Kosala, focusing on the importance of choosing and associating with a Kalyāṇamitta (good friend). The Buddha emphasized the significance of spiritual friendship by stating that Having good friends, good companions, and good associates is the whole of the holy life. A monk who has good friends, companions, and associates will be able to fulfill the noble life and develop the Noble Eightfold Path completely. With heedfulness (appamāda) as the foundation, when the path is perfected, wisdom arises as the weapon to eradicate defilements, leading to the completion of the holy life and liberation from suffering.

The research further found that the meaning of Mitta can be classified into three aspects, 1) Literal meaning, the term Mitta refers to one who possesses mettā (loving-kindness). 2) Conventional meaning, understanding includes three terms good friends, good companions, and good associates—those who are compatible, those who please oneself, those who maintain unchanging love despite long association, and those who associate without regard to class, race, religion, gender, caste, etc. And 3) Extended meaning, this expands beyond individuals to include mediums of communication, environmental influences, and sources of knowledge. If one chooses

harmful media or poor environments, it may lead to moral and personal decline, while associating with good environments promotes personal development in a positive way. The concept of Kalyāṇamitta (good friend) in the Dutiyappamāda Sutta emphasizes the crucial role of friendship in human life. Buddhism recognizes that humans cannot live in isolation—they need companionship to support work, discuss issues, and grow together. Associating with good people leads to a noble and progressive life, while associating with bad companions results in decline and harm. The Lord Buddha thus, categorized friends into two types namely, 1) True friends are sincere companions worthy of association, who bring benefit and prosperity, and 2) False friends are insincere individuals whose association leads to decline, harm, and misfortune.

From the analysis of the qualities of Kalyāṇamitta in the Dutiyappamāda Sutta, it is found that good friends play a role in supporting the development of the Noble Eightfold Path and ultimately in overcoming birth, aging, death, sorrow, lamentation, and distress—with heedfulness (Appamāda) as an essential principle. The study also was found that the Buddhist approach to associate with friend includes to the Maṅgala Sutta, especially the first blessing of not associating with fools, and associating with the wise. Additionally, the Six Directions in the Sigālovāda Sutta and the principles of Saṅgahavattu are essential teachings for cultivating and maintaining noble friendships.

Keywords : Analytical Study, Kalyāṇamitta, Dutiyappamāda Sutta

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เน้นการพัฒนาตนเองโดยอาศัยหลักธรรมและการปฏิบัติที่นำไปสู่การดับทุกข์และความหลุดพ้นจากสังสารวัฏ กัลยาณมิตร หรือ “มิตรที่ดี” เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้เราสามารถดำเนินชีวิตไปในทิศทางที่ถูกต้อง และเป็นเครื่องสนับสนุนให้เกิดความเจริญในธรรม ในการดำเนินชีวิต การมีเพื่อนที่ดีถือเป็นกุญแจสำคัญที่ช่วยให้บุคคลสามารถเข้าถึงธรรมะและพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น ดังคำตรัสของพระพุทธเจ้าว่า “การมีมิตรดี เพื่อนดี สหายดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของกัลยาณมิตรในการสนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินชีวิต (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996)

ทศิยอัปมาทสูตร (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996) เป็นพระสูตรสำคัญในพระไตรปิฎกที่เน้นเรื่องความไม่ประมาท (อัปมาทะ) ซึ่งถือเป็นแก่นธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนา ในพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าทรงสอนเกี่ยวกับบทบาทของกัลยาณมิตรในการกระตุ้นเตือนและสนับสนุนให้ผู้ปฏิบัติไม่ประมาทในธรรมะและการดำเนินชีวิต อัปมาทะเปรียบเสมือนเกราะป้องกันไม่ให้เกิดความเลวร้ายในทางเสื่อม และช่วยให้บุคคลสามารถรักษาศีล สมาธิ และปัญญาได้อย่างต่อเนื่อง

การศึกษาวិเคราะห์กัลยาณมิตรในทฤษฎีอัปมาทสูตร (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996) มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเข้าใจบทบาทของเพื่อนที่ดีในการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา เพราะนอกจากจะช่วยให้เข้าใจโครงสร้างและเนื้อหาของพระสูตรแล้ว ยังช่วยให้สามารถนำหลักธรรมดังกล่าวไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ การศึกษาลักษณะของกัลยาณมิตรในพระสูตรยังช่วยให้เข้าใจว่าผู้ที่เป็ กัลยาณมิตรควรมีคุณสมบัติและพฤติกรรมอย่างไร รวมถึงสามารถวิเคราะห์ได้ว่าองค์ประกอบของกัลยาณมิตรมีผลอย่างไรต่อการพัฒนาทางจิตใจและสติปัญญาของบุคคล

จากการศึกษา พบว่ากัลยาณมิตรมีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธศาสนาในทุกยุคสมัย พระพุทธองค์ทรงเน้นย้ำถึงความสำคัญของการมีมิตรที่ดีอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นในฐานะของครู อาจารย์ หรือเพื่อนร่วมทางธรรม เพราะบุคคลเหล่านี้มีบทบาทในการแนะนำ ส่งเสริม และกระตุ้นให้ผู้ปฏิบัติสามารถดำเนินไปสู่เส้นทางแห่งมรรคผลได้อย่างมั่นคงและต่อเนื่อง

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาวิเคราะห์กัลยาณมิตรในทฤษฎีอัปมาทสูตร (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996) เพราะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของเพื่อนที่ดี ในการสนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมะ โครงสร้างและเนื้อหาของพระสูตรไม่ได้เน้นแค่ความสำคัญของการไม่ประมาทเท่านั้น หากวิเคราะห์ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ยังแสดงให้เห็นว่ากัลยาณมิตรที่ดีงามนั้นมีบทบาทสำคัญในการชี้นำสนับสนุนเป็นแบบอย่างที่ดีและให้กำลังใจในการปฏิบัติตน และเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับผู้ ที่ปฏิบัติธรรมที่มีความตั้งใจและมุ่งมั่นในการเดินตามเส้นทางธรรมอีกด้วย การศึกษาในเรื่องนี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการนำหลักธรรมดังกล่าวไปปรับใช้ในการชีวิตประจำวัน เพื่อส่งเสริมให้เกิดสังคมที่เต็มไปด้วยความเมตตา และความสงบสุข พร้อมทั้งช่วยให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายแห่งการหลุดพ้นจากทุกข์ได้อย่างแน่นอน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาสาระสำคัญของทฤษฎีอัปมาทสูตร
2. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของกัลยาณมิตรในทฤษฎีอัปมาทสูตร
3. เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะของกัลยาณมิตรตามแนวทางในทฤษฎีอัปมาทสูตร

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การรวบรวมข้อมูล

ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคัมภีร์อรรถกถาที่เกี่ยวข้อง

1) ใช้แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ เช่น หนังสือ บทความวิชาการ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีอัปมาทสูตรและคุณลักษณะของกัลยาณมิตร

2) สืบค้นข้อมูลจากฐานข้อมูลออนไลน์ เช่น Google Scholars ฐานข้อมูลวิชาการของมหาวิทยาลัย และวารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

1) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เพื่ออธิบายเนื้อหาสาระสำคัญของทศตวรรษ
มาพุทธ

2) วิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Analysis) เพื่อตีความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมในทศตวรรษ
อับปมาพุทธกับการประยุกต์ใช้ในชีวิตปัจจุบัน

3) ใช้การตีความ (Interpretative Analysis) เพื่อเชื่อมโยงแนวคิดหลักธรรมกับบริบททางสังคมและ
วัฒนธรรม

3. การจัดหมวดหมู่ข้อมูล

1) จัดระเบียบข้อมูลตามหัวข้อวิจัย เช่น โครงสร้างของทศตวรรษอับปมาพุทธ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องและ
แนวทางการประยุกต์ใช้

2) สรุปผลการวิเคราะห์ในรูปแบบที่เข้าใจง่ายและเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยการนำเสนอ
ผลการวิจัย

3) นำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบรายงานวิชาการโดยแบ่งออกเป็นบทต่าง ๆ ตามโครงสร้าง
วิทยานิพนธ์

4) เสนอข้อค้นพบที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และให้ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่าทศตวรรษอับปมาพุทธ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เนื้อหาสาระสำคัญของ
ทศตวรรษอับปมาพุทธ เป็นพระสูตรที่ปรากฏอยู่ใน พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๕ สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค
โกศลสังยุต ข้อที่ ๑๒๙ วรรคที่ ๒ สูตรที่ ๘ หน้าที่ ๑๕๒ บรรทัดที่ ๘ นั้นเป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอน
ธรรมแก่พระเจ้าปเสนทิโกศลซึ่งเป็นกษัตริย์แห่งแคว้นโกศล พระสูตรนี้พระพุทธองค์ทรงสอนพระเจ้าปเสนทิโกศล
ให้เลื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนาและให้อาศัยธรรมหมวดหนึ่งชื่อว่าอับปมาธรรม

สาระสำคัญของทศตวรรษอับปมาพุทธแสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญกับการมีกัลยาณมิตร
โดยตรัสว่า "ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว" และทรงชี้ให้เห็นความเชื่อมโยง
ระหว่างกัลยาณมิตรกับการเจริญธรรมมรรค ๘ โดยผู้มีกัลยาณมิตรจะสามารถพัฒนาตนได้ตามหลัก
มรรคทั้ง ๘ ประการ อันจะนำไปสู่การพ้นทุกข์ในที่สุด

นอกจากนี้ สูตรนี้ยังเน้นย้ำถึงความสำคัญของความไม่ประมาท (อับปมา) ในฐานะที่เป็นคุณธรรม
พื้นฐานสำหรับการพัฒนาชีวิตและสังคม พระพุทธองค์ตรัสแนะนำพระเจ้าปเสนทิโกศลให้ดำรงพระองค์อยู่ในความ
ไม่ประมาท ซึ่งจะส่งผลให้บริวารและประชาชนเจริญรอยตาม เป็นการแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของกัลยาณมิตรที่มี
ต่อบุคคลรอบข้าง

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่าแนวคิดเกี่ยวกับกัลยาณมิตรในทศตวรรษอับปมาพุทธมีความสอดคล้อง
กับหลักธรรมอื่นๆ ในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ ได้แก่

- (1) ปิโย - น่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา ไต่ถาม
- (2) ครุ - น่าเคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้ความรู้สึกรับรองใจ เป็นที่พึ่งได้
- (3) ภาวนีโย - น่าเจริญใจ หรือน่ายกย่อง ในฐานะผู้ทรงคุณ คือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง

- (4) วตตา - รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ
- (5) วจนกขโม - อดทนต่อถ้อยคำ คือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ชักถาม คำเสนอแนะวิพากษ์วิจารณ์
- (6) คมกิริยจ กถ กตตา - แกล้งเรื่องล้าลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจได้
- (7) โน จฏฐาเน นิโยชเย - ไม่ชักนำในอฐาน คือไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหลหรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสียทุติยอัปมาทสูตรยังสะท้อนให้เห็นว่า กัลยาณมิตรมีบทบาทสำคัญในการชี้ทางให้ผู้อื่นปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์

ซึ่งเป็นหนทางแห่งการพ้นทุกข์ ความสัมพันธ์นี้แสดงให้เห็นว่ากัลยาณมิตรเป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาปัญญาและคุณธรรม

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่ากัลยาณมิตรมีคุณลักษณะสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

- (๑) ความเป็นผู้มีมิตรดี
 - (๑.๑) เป็นผู้มีคุณธรรม มีศีล สามารถเป็นแบบอย่างที่ดี
 - (๑.๒) มีเมตตาและความปรารถนาดีต่อผู้อื่นอย่างจริงใจ
 - (๑.๓) สามารถชักนำให้ผู้อื่นปฏิบัติตามครรลองแห่งธรรม
 - (๑.๔) สามารถแนะนำในสิ่งที่ประโยชน์และห้ามปรามในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์
- (๒) ความมีสหายดี
 - (๒.๑) เป็นผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุข ไม่ทอดทิ้งในยามวิบัติ
 - (๒.๒) รักษาความลับของมิตร และไม่นำไปเปิดเผย
 - (๒.๓) มีความซื่อสัตย์และจริงใจต่อกัน
 - (๒.๔) ยินดีในความสำเร็จของมิตรและไม่ริษยา
- (๓) ความมีเพื่อนดี
 - (๓.๑) เป็นเพื่อนที่คอยให้คำแนะนำในทางที่ถูกที่ควร
 - (๓.๒) ชักนำให้ละความชั่ว ประพฤติกุศล
 - (๓.๓) ไม่ชักนำไปในทางเสื่อม เช่น อบายมุข หรือการประพฤติผิดศีลธรรม
 - (๓.๔) ยินดีช่วยเหลือโดยไม่หวังผลตอบแทน
- (๔) บทบาทในการส่งเสริมการเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘
 - (๔.๑) มีส่วนช่วยให้เกิดสัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ)
 - (๔.๒) ส่งเสริมให้มีสัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ)
 - (๔.๓) แนะนำให้ใช้สัมมาวาจา (วาจาชอบ)
 - (๔.๔) เป็นแบบอย่างในการมีสัมมากัมมันตะ (การกระทำชอบ)
 - (๔.๕) ชี้แนะแนวทางในการประกอบสัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ)
 - (๔.๖) กระตุ้นให้มีสัมมาวายามะ (ความเพียรชอบ)
 - (๔.๗) เตือนให้มีสัมมาสติ (การระลึกชอบ)
 - (๔.๘) แนะนำวิธีฝึกสมาธิ (การตั้งจิตมั่นชอบ)

การวิเคราะห์ยังพบว่า กัลยาณมิตรในทุติยอัปมาทสูตรสามารถจำแนกได้หลายประเภท ตามบทบาทความสัมพันธ์ ได้แก่

วารสารพุทธอาเซียนศึกษา ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2569)

(๑) กัลยาณมิตรในระดับครอบครัว ได้แก่ บิดามารดา ซึ่งเป็นทิศเบื้องหน้า (ปุตตมิต) มีบทบาทในการอบรมสั่งสอน ให้การศึกษา และคุ้มครองดูแลบุตรธิดา

(๒) กัลยาณมิตรในระดับการศึกษา ได้แก่ ครูอาจารย์ ซึ่งเป็นทิศเบื้องขวา (ทักขิณมิต) ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ อบรมสั่งสอนศิษย์ให้เป็นคนดีมีศีลธรรม

(๓) กัลยาณมิตรในระดับครอบครัวที่สร้างขึ้น ได้แก่ สามเณรภิกษุ ซึ่งเป็นทิศเบื้องหลัง (ปัจฉิมมิต) เป็นคู่คิดคู่ชีวิตที่คอยช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจซึ่งกันและกัน

(๔) กัลยาณมิตรในระดับสังคม ได้แก่ มิตรสหาย ซึ่งเป็นทิศเบื้องซ้าย (อุตตมมิต) เป็นเพื่อนที่คอยช่วยเหลือ แนะนำ และร่วมทุกข์ร่วมสุข

(๕) กัลยาณมิตรในระดับจิตวิญญาณ ได้แก่ สมณพราหมณ์ ซึ่งเป็นทิศเบื้องบน (อุปริมมิต) เป็นผู้ชี้ทางบรรเทาทุกข์ ชี้แนะแนวทางในการพัฒนาจิตใจและปัญญา

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษา ทุติยอัปมาทสูตร และการวิเคราะห์เรื่องกัลยาณมิตร สามารถสรุปองค์ความรู้ใหม่ได้ดังนี้

1. กัลยาณมิตรเป็น “ตัวกลาง” ระหว่างบุคคลกับการบรรลุธรรม
กัลยาณมิตรไม่ได้เป็นเพียงผู้ชี้แนะ แต่เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้บุคคลเข้าสู่การปฏิบัติตามอริยมรรคอย่างเป็นระบบ
2. การมีอัปมาทธรรมเชื่อมโยงกับการสร้างสังคมคุณธรรม
พระพุทธองค์ทรงชี้ว่า เมื่อผู้นำไม่ประมาท ประชาชนก็จะปฏิบัติตาม ส่งผลต่อความสงบสุขและความมั่นคงของบ้านเมือง
3. โครงสร้างของกัลยาณมิตรมีหลายระดับตามความสัมพันธ์ทางสังคม
กัลยาณมิตรไม่ได้จำกัดเฉพาะครูหรือเพื่อน แต่ครอบคลุมถึงครอบครัว คู่ครอง เพื่อน และนักบวช ซึ่งมีบทบาทแตกต่างกันแต่ล้วนเป็นปัจจัยเสริมให้บุคคลพัฒนาศีลธรรมและปัญญา
4. กัลยาณมิตรในพุทธศาสนาเป็นทั้งมิติส่วนบุคคลและมิติทางสังคม
การมีกัลยาณมิตรเป็นพลังสองด้าน ทั้งช่วยยกระดับการปฏิบัติของตนเอง และสร้างผลกระทบต่อชุมชนและสังคมโดยรวม

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า กัลยาณมิตรเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาตนตามหลักพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับพุทธพจน์ที่ว่า "การคบกัลยาณมิตรเท่ากับเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว" ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการมีกัลยาณมิตรเป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาปัญญาและคุณธรรม ทั้งนี้เป็นเพราะกัลยาณมิตรมีบทบาทเป็นผู้ชักนำให้บุคคลเข้าถึงธรรม เป็นแบบอย่างของการดำเนินชีวิตที่ดีงาม และเป็นผู้ชี้แนะแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง ซึ่งเมื่อพิจารณาร่วมกับโยนิโสมนสิการ (การพิจารณาโดยแยบคาย) ซึ่งเป็นปัจจัยภายใน จะทำให้การพัฒนาตนเป็นไปอย่างครบวงจรและมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ Upaddha Sutta (SN 45.2) ที่

พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอนนทว่า “ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว” (spiritual friendship is the whole of the holy life) (SuttaCentral, 2023) ซึ่งชี้ให้เห็นว่ากัลยาณมิตรเป็นปัจจัยภายนอกที่เกื้อกูลต่อการเจริญมรรคและการบรรลุธรรมอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระมหาเถรียงไกร บัวจันอัด ที่กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเรื่องกัลยาณมิตรกับการบรรลุธรรม ในพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนาสนามหายานมีเนื้อหาที่เกี่ยวกับความเหมือนและความต่างในด้านคำสอนเรื่องกัลยาณมิตรกับการบรรลุธรรม ทั้งพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายานให้ความหมายที่เหมือนกันในเรื่อง ๑ ความหมายของกัลยาณมิตร คือความหมายทั้งบุคคล คุณธรรม รวมทั้งสรรพสัตว์ สิ่งแวดล้อม และธรรมชาติอันเอื้อประโยชน์ทั้งสนับสนุนสังคมโลก ๒ การแยกประเภทของกัลยาณมิตรเป็นฝ่ายโลกียะและฝ่ายโลกุตระกัลยาณมิตรฝ่ายโลกียะหมายถึงผู้เสมอกัน ปฏิบัติต่อกัน เช่น ปฏิบัติตามหลักทศ ๖ ในฝ่ายเถรวาทหรือในฝ่ายมหายานหมายถึงการ ที่บุคคลปฏิบัติต่อกัน ช่วยกันสั่งสอนให้เข้าถึงจุดหมายเดียวกัน และกัลยาณมิตรฝ่ายโลกุตระเป็นเรื่องของบุคคลเหนือบุคคลธรรมดา ผู้ทำหน้าที่คอยช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้เข้าถึงนิพพาน ขณะที่ฝ่ายมหายานหมายถึงพระอมิตาภพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ผู้ใช้ปาฏิหาริย์ดลบันดาลช่วยสรรพสัตว์และสั่งสอนธรรมเพื่อให้เข้าถึงพุทธภูมิ โดยกัลยาณมิตร ทั้งสองฝ่ายต้องเป็นแบบอย่างที่ดีประพฤติปฏิบัติในธรรมดีเป็นตัวอย่าง ส่วนที่ต่างกันพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทและมหายาน มีในเรื่องดังนี้ ๑. ฝ่ายเถรวาทมีอุดมคติหรือเป้าหมายเพื่อบรรลุถึงความเป็นคนดีโดยกัลยาณมิตรเป็นผู้ยึดหลักปฏิบัติในทศ ๖ และพัฒนานาตนให้สูงขึ้นจนถึงขั้นเป็นพระอรหันต์ ๒. ในความหมายของการบรรลุธรรม ฝ่ายเถรวาทกล่าวว่าเป็นเรื่องของปัจเจก ต้องได้รับการฝึกฝน พัฒนานาตนตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ จนกว่าจะบรรลุธรรมในขั้นโลกุตระ ขณะที่ฝ่ายมหายาน กล่าวถึงการบรรลุธรรมว่าเป็นการเข้าถึงพุทธภูมิ คือสามารถเป็นพระพุทธเจ้าได้โดยไม่จำกัดในเรื่องเพศ วัย ชนชั้นและสถานภาพ ทั้งมนุษย์และสัตว์เดรัจฉาน เพียงปฏิบัติตามหลักธรรมที่พระโพธิสัตว์คอยสั่งสอนรวมถึงการสวดมนต์ อ้อนวอนถึงพระพุทธเจ้าต่างๆ ๓. ในแง่การปฏิบัติตนเพื่อเข้าถึงกัลยาณมิตรในฝ่ายเถรวาทเปิดโอกาสให้กับคนทุกระดับชั้น โดยมุ่งที่หน้าที่ในทศ ๖ ขณะที่ฝ่ายมหายานมีการเข้าถึงกัลยาณมิตรผ่านทางศาสนพิธีต่างๆ โดยยกพระโพธิสัตว์เป็นกัลยาณมิตรที่โดดเด่น ดังนี้ (Phra Maha Kiangkrai Buajanad, 2003)

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ทุติยอัปมาทสูตรและคำสอนที่เกี่ยวข้องได้แสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างกัลยาณมิตร (มิตรแท้) กับมิตรเทียม ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นว่าการคบมิตรต้องมีการพิจารณาอย่างรอบคอบ มิตรเทียมมี 4 จำพวก ได้แก่ 1) คนที่ถือเอาประโยชน์จากผู้อื่น 2) คนดีแต่พูด 3) คนพูดประจบ และ 4) คนที่ชักนำเพื่อนไปในทางที่เสื่อม ซึ่งล้วนเป็นมิตรที่ควรหลีกเลี่ยง ในทางตรงข้าม กัลยาณมิตรหรือมิตรแท้มี 4 จำพวก ได้แก่ 1) มิตรมีอุปการะ 2) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ 3) มิตรแนะนำประโยชน์ และ 4) มิตรมีความรักใคร่ ซึ่งล้วนเป็นมิตรที่ควรคบหา ทั้งนี้เป็นเพราะว่า จะนำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าในชีวิตผลกระทบของการคบมิตรดีหรือมิตรชั่วมีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังพุทธภาษิตที่ว่า “คบคนเช่นใด ย่อมเป็นเช่นนั้น” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการคบคนดีจะทำให้เราได้รับอิทธิพลที่ดี ในทางกลับกัน การคบคนชั่วก็ทำให้เราได้รับอิทธิพลในทางที่ไม่ดี สอดคล้องกับงานวิจัยของบุญช่วย โพธิ์ศรี ที่ศึกษา หลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ในพระไตรปิฎกสำหรับครู พบว่า กัลยาณมิตรเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรมจริยธรรม และส่งผลต่อการสร้างสังคมคุณธรรม (Boonchuay, 2020) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สุขวสา ชิตะปัญญา กล่าวว่าคุณสมบัติของกัลยาณมิตร ที่บัณฑิตและทุกคนควรได้นำไปศึกษาและพัฒนาตนเองจะใช้เป็นหลักในการทำหน้าที่ต่อผู้อื่นหรือคบหาเข้าหามิตรแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญมาสู่ตนสู่ครอบครัว สู่สังคม อีกทั้งยังขจัดปัญหาสังคมไม่นำพาตน

ไปสู่อบายภูมิ เพื่อประโยชน์สุขต่อสังคมโลกต่อไป ผู้ที่มุ่งพัฒนาตนควรมีคุณสมบัติของกัลยาณมิตรที่สมควรมี คุณสมบัติพิเศษ พื้นฐานเป็นกัลยาณมิตรที่ดีในการคบหาบุคคลที่เรียกว่ากัลยาณมิตรธรรม ๗ ประการ กัลยาณมิตร หรือมิตรแท้นั้น ต้องมีลักษณะของผู้ให้ เป็นผู้มีการะคุณคอยป้องกันไม่ให้มิตรได้รับภัยอันตรายใดๆทั้งร่างกาย และทรัพย์สินเมื่อยามมีภัยตกอยู่ในห้วงอันตรายก็ไม่ทอดทิ้งกันสามารถเป็นที่พึ่งพิงได้ ยินดีให้ความช่วยเหลือ ขอน้อยก็ให้มาก หรือแม้ไม่เอ่ยปากขอก็ให้ด้วยความเต็มใจ มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มีเรื่องอะไรก็ไม่ปกปิด ไม่มีความลับ แต่ให้ความไว้วางใจซื่อสัตย์ต่อกัน (Sukwasa Chitapanya, 2017)

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ในสังคมปัจจุบันที่มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว บทบาทของกัลยาณมิตรยิ่งมีความสำคัญมากขึ้น กัลยาณมิตรในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ ครู อาจารย์ เพื่อน หรือผู้นำทางศาสนา ล้วนมีอิทธิพลต่อการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญาของบุคคล ทั้งนี้เป็นเพราะว่า การมีกัลยาณมิตรในสังคมปัจจุบันช่วยให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีสติ มีปัญญา และมีคุณธรรม ท่ามกลางกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยมที่เน้นการแข่งขันและเห็นแก่ตัว นอกจากนี้ กัลยาณมิตรยังมีบทบาทในการช่วยเหลือและสนับสนุนให้บุคคลสามารถเผชิญกับปัญหาและความท้าทายต่างๆ ในชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ กนกวรรณ ปัญญาแก้ว ในบทความ การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ที่ระบุว่ากัลยาณมิตรไม่เพียงมีบทบาทต่อการพัฒนาตนเอง แต่ยังช่วยสร้างสังคมคุณธรรมอย่างยั่งยืน (Kanokwan, 2024) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาศรีสมบัติโก (ตวงได้) สรุปผลการวิจัยไว้ว่า มิตรภาพในพุทธปรัชญา หมายถึง ความเป็นเพื่อนที่รู้ใคร่คุ้นเคยกัน มีไมตรีจิตต่อกัน อาจจะร่วมสุขด้วยหรือไม่ก็ได้ มี ๒ ประเภท คือ (๑) มิตรเทียม (๒) มิตรแท้ คำว่า “กัลยาณมิตร” หมายถึง มิตรแท้ที่มีความหมาย ในหลักคุณธรรม ความดีต่างๆ ที่บุคคลมีและแสดงออกต่อผู้อื่น ส่วนมิตรภาพในทัศนะของ อาริสโตเติล หมายถึง คุณธรรมอย่างหนึ่งที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ในการดำเนินชีวิต หรือทางแห่งความยุติธรรมเพื่อสร้างสังคมให้เกิดสันติสุขมี ๓ ประเภท คือ มิตรภาพเพื่อผลประโยชน์ มิตรภาพเพื่อความสำเร็จและมิตรภาพเพื่อความดี มิตรภาพทั้งพุทธปรัชญาและปรัชญาของของอาริสโตเติล สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นระหว่างบิดา - มารดาและบุตร ครู - อาจารย์และศิษย์ ระหว่างสามี - ภรรยา ระหว่างคนหนุ่มกับคนอาวุโส หรือนายจ้างกับลูกจ้าง ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน ระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครอง และระหว่างพระสงฆ์กับคฤหัสถ์ แม้ในบางครั้งจะเป็นมิตรภาพเพื่อผลประโยชน์ความสนุกสนานหรือมิตรเทียม แต่สามารถพัฒนาไปถึงมิตรแท้ หรือมิตรภาพ เพื่อความดีได้ในที่สุด ขอเพียงแต่ต่างฝ่ายต่างเข้าใจในความเอื้ออาทร หน้าที่ หรือคุณธรรมของความเป็นมนุษย์ด้วยกัน (Phra Maha Rasamee Chutiko, 2015).

บทสรุป

ทศยอัปปมาทสูตร เป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพระเจ้าปเสนทิโกศลให้ตระหนักถึงความสำคัญของการคบกัลยาณมิตรและการดำรงอยู่ในความไม่ประมาท ซึ่งเป็นหลักธรรมพื้นฐานในการพัฒนาตนและสังคม กัลยาณมิตรที่แท้จริงต้องมีคุณลักษณะอันเป็นที่พึ่งพิง ทั้งด้านศีลธรรม ความจริงใจ การแนะนำตักเตือน และการส่งเสริมให้ดำเนินชีวิตตามอริยมรรคมีองค์ 8 ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่ากัลยาณมิตรมีบทบาทสำคัญในหลายระดับ ตั้งแต่ครอบครัว ครูอาจารย์ มิตรสหาย ไปจนถึงสมณพราหมณ์ ซึ่งล้วนมีส่วนช่วยในการพัฒนาปัญญาและ

คุณธรรม โดยสรุป กัลยาณมิตรและความไม่ประมาทเป็นแกนหลักที่นำไปสู่การพัฒนาชีวิตที่มั่นคงและการสร้างสังคมที่สงบสุขสอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 การประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเอง: บุคคลสามารถนำหลักกัลยาณมิตรไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเอง โดยการเลือกคบกัลยาณมิตรและเป็นกัลยาณมิตรให้กับผู้อื่น รวมทั้งใช้หลักโยนิโสมนสิการในการพิจารณาไตร่ตรองสิ่งต่างๆ อย่างรอบคอบ

1.2 การประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคม องค์กรและชุมชนสามารถนำหลักกัลยาณมิตรไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคม โดยการสร้างเครือข่ายกัลยาณมิตรและส่งเสริมการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

1.3 การประยุกต์ใช้ในการศึกษา สถาบันการศึกษาสามารถนำหลักกัลยาณมิตรไปประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา โดยการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน และระหว่างนักเรียนด้วยกัน

1.4 การประยุกต์ใช้ในการทำงาน องค์กรและหน่วยงานต่างๆ สามารถนำหลักกัลยาณมิตรไปประยุกต์ใช้ในการทำงาน โดยการสร้างบรรยากาศการทำงานที่เอื้อต่อการเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป (ต้องเกี่ยวเนื่องต่อยอดจากบทความนี้)

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกัลยาณมิตรในพระสูตรอื่นๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่กว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงประจักษ์เกี่ยวกับผลของการมีกัลยาณมิตรต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านต่างๆ เช่น การศึกษา การทำงาน และสุขภาพจิต

2.3 ควรมีการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนากับแนวคิดเรื่องมิตรภาพในศาสนาและปรัชญาอื่น ๆ

บรรณานุกรม

- Boonchuay, P. (2020). Kalyāṇamitta-dhamma 7 in the Tipiṭaka for Teachers. *Journal of Buddhist Studies*, 12(2), 45–62.
- Kanokwan, P. (2024). Moral Development According to the Seven Qualities of a Good Friend in Theravāda Buddhism. *Journal of Buddhist Ethics*, 14(1), 77–95.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Phra Tripiṭaka Thai edition* [Thai edition of the Pali Canon]. Bangkok, Thailand: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.
- _____. (1996). *Thai-language Atthakathā* [Thai commentary on the Pali Canon]. Bangkok, Thailand: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.

- Phra Maha Kriangkrai Buajanad. (2003). A comparative study of the teachings on Kalyāṇamitta and the attainment of Nibbāna in Theravāda and Mahāyāna Buddhism (Master's thesis). Mahidol University, Thailand.
- Phra Maha Rasamee Chutiko. (2015). A comparative study of friendship in Theravāda Buddhist philosophy and Aristotle (Master's thesis). Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
- Sukwasa, Chitapanya. (2017). Qualities of Kalyāṇamitta and principles of friendship. Pratcha Paritthasan Journal, 22(1), Mahamakut Buddhist University, Thailand.
- SuttaCentral. (2023). Upaddha Sutta (SN 45.2): Half (of the Holy Life). Retrieved from <https://suttacentral.net>